

Izabela Kamińska-Jatczak*

Reinterpretacja dyskursów doświadczenia badawczego jako ślad aktywnego czytania Barbiera

Abstrakt

Celem artykułu jest reinterpretacja wybranych dyskursów doświadczenia z badań partycypacyjnych. Praca interpretacyjna jest dokonywana z wykorzystaniem wybranych konceptów transversalnej analizy aktywności (Barbier 2026, 2016, 2006). Impulsem do jej podjęcia stała się lektura najnowszej książki Barbiera pt. *Myśląc: badanie – działanie. Wybór tekstów* (2026), w której jest formułowana teza o analizowaniu badania jako działania. Autorka podejmuje próbę aktywnego czytania, traktując koncepty Barbiera jako heurystyczne narzędzia do namyślenia się nad aktywnością badawczą, umożliwiające rozpoznawanie badania jako działania dynamicznego i relacyjnego, w którym jego sens i komunikowane znaczenia ulegają transformacji.

Słowa kluczowe: badanie jako działanie, dyskursy doświadczenia badawczego, aktywne czytanie Barbiera, transversalna analiza aktywności, antropologia aktywności usytuowanych.

Reinterpretation of Research Experience Discourses as a Trace of Active Reading of Barbier

Abstract

The aim of the article is to reinterpret selected discourses of experience derived from participatory research. This interpretive work is carried out using selected concepts from the transversal analysis of activity (Barbier 2026, 2016, 2006). The impulse for undertaking this effort stems from a reading of Barbier's most recent book, *Thinking: Research – Action. Selected Texts* (2026), in which he advances the thesis that research can be analyzed as action. The author undertakes an attempt at "active reading," treat-

Artykuł otrzymano: 10.04.2026; akceptacja: 19.05.2026.

* Uniwersytet Łódzki.

ing Barbier's concepts as heuristic tools for reflecting on research activity, enabling the recognition of research as a dynamic and relational process in which its meaning and communicated significance undergo transformation.

Keywords: research as action, discourses of research experience, Barbier's active reading, transversal analysis of activity, anthropology of situated activity.

Pamięci Profesora Jean-Marie Barbiera [1946–2026]

Because I could not stop for Death –
He kindly stopped for me –
The Carriage held but just Ourselves –
And Immortality
(Dickinson 1961[1960]: 360).

Wstęp

Celem tekstu jest próba reinterpretacji dyskursów doświadczenia badawczego odnosząca je do wybranych konceptów Jean-Marie Barbiera. Inspiracją stała się lektura jego najnowszej książki – *Myśląc: badanie – działanie. Wybór tekstów* (2026), uprzyświeconia czytelnikowi polskiemu dzięki przekładowi Ewy Marynowicz-Hetki¹.

Barbier stawia tezę, iż badanie można analizować jako działanie² (2026: 75–76), a co za tym idzie, rozpoznawać jego dynamiczną choreografię i wpisane w nią transformacje powiązane – podmiotu i aktywności – które tworzy.

Lektura jego najnowszego dzieła zaprasza mnie do podjęcia pracy interpretacyjnej, w której koncepty Barbiera traktuję jako narzędzia do namysłu nad dyskursami doświadczenia badawczego z badań partycypacyjnych. Nie chodzi mi o rekonstrukcję jego propozycji teoretycznej, lecz o jej użycie – w sensie praktycznym i heurystycznym – do uchwycenia kolejnych sensów i znaczeń wyłaniających się z dyskursów odnoszących się do przebiegu aktywności badawczej.

¹ Profesor Ewa Marynowicz-Hetka od lat 90. XX wieku aż do śmierci Profesora Barbiera (14 stycznia 2026 roku) prowadziła z nim intensywną współpracę naukową (Kamińska-Jatczak, Marynowicz-Hetka 2021). Dzięki przekładowi jego twórczości (Barbier 2016, 2026), a także prac François Julliena (2024), konsekwentnie pełni rolę mediatorki kulturowej między francuską myślą filozoficzną i metaanalityczną a środowiskiem polskich pedagogów, czy też badaczy transdyscyplinarnych, transwersalnych. Działalność ta wpisuje się w proces „przepływów intelektualnych” (Kafar, Marynowicz-Hetka 2021), który – dzięki zaangażowaniu Pani Profesor – umożliwia polskiemu czytelnikowi twórcze czerpanie z tych dyskursów.

² Działanie jest rozumiane jako „zespół aktywności uporządkowanych wokół intencji transformacji świata, prezentujące w oczach zaangażowanych podmiotów i ich partnerów jedność sensu, znaczenia oraz zastosowania” (Barbier 2026: 28).

Tekst sytuuje się na styku refleksji metateoretycznej i analizy empirycznej zakorzenionej w komunikowanym doświadczeniu badawczym i otwiera przestrzeń do namysłu nad tym, jak rozumieć badanie jako działanie usytuowane, dynamiczne i transformujące badacza.

Badacz jako podmiot analizujący proces badania

Barbier rozwija w *Myśląc: badanie – działanie* paradygmatyczne podejście epistemologiczne nazywane „odkryciem aktywności” (*entrée activité*) (Barbier 2026: 73; Barbier 2016: 11, 133–136), które wprowadza propozycję analizy pól praktyki – aktywności usytuowanych, rozumianych jako proces postrzegania i transformacji świata oraz siebie przekształcającego świat (Barbier 2016: 46). Badanie – czy też precyzyjniej rzecz ujmując, proces badania – stanowi w tym ujęciu splot aktywności usytuowanych, który można poddać analizie.

Chodzi o podejście do badania jako doświadczenia procesualnego, kształtowanego w obrębie aktywności zorientowanych na tworzenie wiedzy, którego idiosynkratyczna konfiguracja może tworzyć się pomiędzy wzajemnie powiązanymi w dynamicznej relacji: intencjami – wyzwaniem; transformacjami aktorów – transformacjami działania; rezultatami – konsekwencjami; zastosowaniami – funkcjami. Kategorie reprezentujące elementy badania ujmowanego jako działanie Barbier przywołuje w sposób uwrażliwiający, a nie rozstrzygający (2026: 76).

Nasuwać się przykłady wpisujące się w rozumienie badania jako doświadczenia procesualnego. Dotyczą one sytuacji, w których badacz rekonstruuje kształtowanie się przedmiotu badań w odniesieniu do przesunięć własnego horyzontu rozumienia oraz warunków, które te przesunięcia umożliwiły (por. Barbier 2026: 80). Innym przykładem może być powstająca rozbieżność między intencją badawczą – ukrytą lub wyrażoną w formie celu, wyniku, który chcemy osiągnąć – a uzyskiwanym rezultatem, konsekwencją niekiedy odmienną, a nawet paradoksalną (por. Barbier 2026: 76). Istotne staje się również pytanie o funkcję afektów (por. Barbier 2026: 116), zapośredniczonych reprezentacji myśli innych osób (por. Barbier 2026: 83), czy też konstruowania sytuacji w przebiegu procesu badawczego (por. Barbier 2026: 94). Wszystkie te elementy mogą stanowić treść doświadczenia opracowywanego – konstrukcji sensu odnoszących się do toku aktywności badawczej (por. Barbier 2026: 102), co da się wyrazić w komunikacji, na przykład poprzez narrację o doświadczeniu badawczym – a to właśnie ona w ujęciu Barbierowskim umożliwia dostęp do analizy własnego podejścia badawczego (Barbier 2026: 76).

Badacz jest rozumiany jako „podmiot-w-aktywności”, ponieważ nie sposób odzielić aktywności badawczej od konstruowania podmiotu (transformacji, jakie zachodzą w nim samym – w aktywności i poprzez nią), w której jest obecny, która również ulega transformacji (Barbier 2026: 101–103, 123; por. Barbier 2020). Barbier

pisze o transformacjach powiązanych/pożenionych, które można odczytywać wielorako, chociażby jako związek transformacji sensu przedmiotu badania z transformacją zaangażowania w badanie (por. Barbier 2026: 112).

Doświadczenie badawcze – przeżywane, opracowywane – możemy przekształcać w doświadczenie komunikowane (Barbier 2026: 102). Może ono być wyrażone poprzez język działania³ – w postaci narracji, opowieści, opisu doświadczeń (Barbier 2026: 143); a także poprzez język pojmowalności⁴ działania – namysł nad aktywnością, jej sensem i przypisywanymi jej znaczeniami (Barbier 2026: 148–149). Tego rodzaju refleksja charakteryzuje się dążeniem do opracowywania związków i wzajemnych zależności między wieloma elementami działania badawczego (Barbier 2026: 150).

Odwołując się do Barbierowskiego rozróżnienia „aktywności” od „działania” (Barbier 2016: 46–47, 66–67), można powiedzieć, że wysiłek pojęcia procesu badawczego prowadzi do konceptualizacji analizującej związki w obrębie tego, co istnieje w aktywnościach, co pozwala uchwycić znaczącą całość zwaną działaniem badawczym (por. Barbier 2026: 147).

Rozpoznawanie badania jako działania badawczego sprawia, że przedmiotem badania staje się również zrozumienie jednostkowego podejścia badawczego (Barbier 2026: 123). Ten rodzaj uprawiania badań współgra z tezą, że podział na doświadczenie życiowe i doświadczenie badawcze jest w gruncie rzeczy sztuczny i należy go przełamywać (por. Barbier 2026: 123). Wiąże się to również z transdyscyplinarnym, holistycznym podejściem badawczym, wychodzącym poza dyscyplinarne podziały dyskursywne, tak by wytwarzać pola badań rozumiejąco odpowiadające polom praktyki (por. Barbier 2026: 38).

Oryginalność podejścia Barbiera (por. Witkowski 2026: 174) polega na dążeniu do konstruowania antropologii aktywności usytuowanych czy też antropologii działania usytuowanego, która wyraża się poprzez koncepty analizy – narzędzia do namysłu się⁵ – znajdujące swoje zastosowanie w odniesieniu do różnych pól praktyki/badań (Barbier 2026: 141; por. Barbier 2016: 16). Jest to dyskurs ujawniający dążenie do obiektywizacji subiektywności (Barbier 2026: 147), a także do połączenia tego, co jednostkowe, partykularne, z tym, co ogólne, uniwersalne (Kamińska-Jatczak 2021a: 23).

³ Zdaniem Barbiera język działania (Barbier 2026: 143–147; por. Barbier 2016: 205–208) posiada „bogaty” zakres (Barbier 2026: 144), co można określić jako naddatek sensów i znaczeń, ponieważ są one usytuowane jednocześnie w kilku rejestrach znaczeniowych – wyobrażeniowym, afektywnym i działaniowym, związanym z zaangażowaniem i organizacją aktywności (Barbier 2026: 143).

⁴ Pojmowalność (*intelligibilité*) jest aktywnością rozumienia, analizy, poprzez które ustanawia się relacje między wieloma istniejącymi czynnikami (Barbier 2016: 152–153).

⁵ Jean-Marie Barbier określił rozwijane przez siebie koncepty transwersalnej analizy aktywności jako „narzędzia do myślenia o myśleniu na temat aktywności” (za: Kamińska-Jatczak, Skoczylas Namielska 2016: 227). W jego koncepcji chodzi o konstruowanie wspólnej siatki pojęciowej dla pól badawczych i pól praktyki, która praktycznie nie istnieje w dyscyplinach klasycznych (Barbier 2026: 32), a także o tworzenie pól badań odpowiadających polom praktyki (Barbier 2026: 38).

Czytając aktywnie Barbiera

Czytanie Barbiera (2026) sytuuję w splocie kontekstu biograficznego, relacyjnego i praktycznego (Kamińska-Jatczak 2021b), który współkształtuje mój sposób rozumienia jego propozycji teoretycznej. Z jednej strony osadza się ono w określonym usytuowaniu naukowym, umożliwiającym uczestnictwo w dyskursie transwersalnej, antropologicznej analizy aktywności, a nawet – do pewnego stopnia – we „wspólnocie interpretacyjnej” rozwijającej paradygmat odkrycia aktywności (Kamińska-Jatczak 2021b: 322; por. Marynowicz-Hetka, 2026: 20). Z drugiej strony, ma ono wymiar praktyczny, związany z wcześniejszym wykorzystaniem konceptów Barbiera jako narzędzi analizy narracji asystentów rodziny (Kamińska-Jatczak 2021a).

Rozpoznaję dyskurs Barbiera jako powiązany z koniecznością odniesienia go do konkretnych kontekstów zastosowania w polu aktywności/działania usytuowanego, umożliwiającego rozumiejący dostęp do znaczeń metateoretycznych w nim zawartych, co jest zbieżne z jego genezą⁶.

Próbuję czytać *Myśląc: badanie – działanie* w sposób „wybuchowy” (por. Witkowski 2025: 100) – dialogiczny, w którym kategorie Barbiera funkcjonują jako ramy i narzędzia namysłu, umożliwiające odsłanianie sensów dotąd niewidocznych w „polu [mojego] naświetlenia i projekcji” (Witkowski 2025: 98).

W efekcie czytania aktywnego dokonuję reinterpretacji wybranych dyskursów doświadczenia badawczego pochodzących z partycypacyjnych badań w działaniu (Gulczyńska 2019; Kamińska-Jatczak 2025; Michel 2025). Odkrywając ich nowe znaczenia, w związku z własnym odczytaniem konceptów barbierowskich – jako funkcjonujących w szerszej sieci znaczeń transwersalnej analizy aktywności (por. Marynowicz-Hetka 2016: 278–279) – staram się ukazać ich nowe/kolejne odczytania. Działam zatem z intencją zgodną z myślą Barbiera, by na podstawie zarysowania związków przekazać znaczenia, których wcześniej nie ustanowiono (por. Barbier 2026: 150).

Odkrywanie zaskakującego sensu doświadczenia badawczego

Anita Gulczyńska (2019) podejmuje analizę współzależności między konstruktami doświadczenia oraz sprzężonymi z nimi zjawiskami (por. Barbier 2026: 44–45, 134), osadzonymi w longitudinalnych badaniach partycypacyjnych w miejskim sąsiedztwie

⁶ Koncepcja Barbiera wyrosła głównie z jego doświadczeń kształcenia praktyków z obszaru „edukacji, kształcenia i rozwoju kompetencji” (Barbier 2016: 17). Barbier przez wiele lat prowadził Centrum Badań nad Kształceniem Dorosłych w Conservatoire National des Arts et Métiers (CNAM) w Paryżu (Marynowicz-Hetka 2026: 16), gdzie realizowano kształcenie na poziomie magisterskim i doktorskim. Jak sam określa – „towarzyszył w kształceniu do prowadzenia badań” i stawiał „ogólne pytania odnoszące się do konstruowania teorii aktywności” (Barbier 2026: 76).

kamienicznym⁷. Analiza obejmuje materiał empiryczny – wywiady narracyjne, swobodne rozmowy prowadzone z uczestnikami po wywiadzie dokonywane po latach, w ramach „badania wtórnego” (od 2015) (Gulczyńska 2019: 364). Uchwycone przez nią „odniesienia do sytuacji i wydarzeń z okresu „badania pierwotnego”⁸, szczególnie do „relacji badacz–uczestnicy”, wywołują u niej „zaskoczenie”, z którego wyrasta pytanie badawcze „o znaczenie badań partycypacyjnych dla procesów tworzenia tożsamości ich uczestników i re-definicji ich miejsca” (Gulczyńska 2019: 364).

Barbier podkreśla, że momenty transformacji pojawiające się w trakcie aktywności badawczej – dotyczące przekształcania sensu podejmowanych działań – są nierozzerwalnie powiązane z doświadczeniem emocjonalnym badacza (Barbier 2026: 100, 118). W tym świetle zaskoczenie Gulczyńskiej można rozumieć jako moment przerwania dotychczasowej ciągłości sensu skumulowanych doświadczeń badawczych i zarazem impuls do ich ponownego opracowania, co pozwala na komunikowanie nowych, wcześniej nieuświadomionych znaczeń – paradoksalnych, nieupełnomocniających efektów prowadzonych badań-działań (por. Barbier 2026: 76). Gulczyńska opisuje m.in.: efekty „zaburzające dotychczasowe relacje podmiotu z jego «miejscem»” (Gulczyńska 2019: 366), nieintencjonalne „uruchomienie procesu stygmatyzacji w interakcjach pomiędzy głównymi uczestnikami a innymi mieszkańcami” (Gulczyńska 2019: 373), a także nieuświadomione wcześniej „bezdyskusyjn[e] założeni[e] konieczności opanowania określonych kompetencji dla uznania czyjegoś życia za wartościowe” (Gulczyńska 2019: 367).

W badaniu pierwotnym Gulczyńska była uczestniczką codzienności „chłopaków z dzielnicy” (Gulczyńska 2013) – badaczką usytuowaną „w miejscu”, zorientowaną na zrozumienie badanych i ich lokalnego świata, ale także intencjonalnie oddziałującą na nie w sposób wychowawczy (Gulczyńska 2019: 363). Jak sama zauważa, wiązało się to z jej zmieniającym się stosunkiem do zaangażowania w badanie (por. Barbier 2026: 77) – „niezaplanowan[a] transformacj[a] roli badacza – ze zdystansowanego obserwatora do adwokata społecznego, żywotnie zaangażowanego w indywidualne i wspólnotowo definiowane problemy tej grupy młodzieży” (Gulczyńska 2019: 363). W badaniu wtórnym, po latach, jej kontakt z uczestnikami został ponowiony, ale nie był już zanurzony w relacjach codziennych i towarzyszeniu, skoncentrował się na analizie dokonywanej z biograficznego oddalenia wobec dawnych wydarzeń z terenu badań.

Opracowywanie i komunikowanie doświadczenia badawczego (Barbier 2026: 102, 118–119), do którego odwołuje się badaczka, zachodziło w różnych kontekstach i okresach jej zaangażowania w proces badawczy – w nim i dla niego / nad nim. Zaskakujące odkrycie nowych sensów sytuacji badawczych nie stanowi jedy-

⁷ Cel analizy badaczka ujmuje jako uchwycenie „związków pomiędzy procesami re-definicji tożsamości uczestników badania, a procesami re-definicji ich «miejsca», dokonując[y]ch się w relacji uczestników badania z badaczem” (Gulczyńska 2019: 358; por. Barbier 2026: 127–128). Gulczyńska przyjmuje perspektywę interakcyjną rozumienia tożsamości jako procesu zachodzącego w toku: interakcji – negocjacji – refleksji – internalizacji doświadczenia osadzonego w miejscu (por. Gulczyńska 2019: 359). Rozumienie miejsca jest inspirowane „pedagogiką miejsca” i zbliżone do przestrzeni, w której uosabiamy jego sens, kiedy tworzymy z nim dialektyczne związki (por. Gulczyńska 2019: 360).

⁸ „Badanie pierwotne” przebiegało w latach 2001–2005 (Gulczyńska 2019: 363).

nie efektu analizy materiału empirycznego zebranego po 10 latach z dorosłymi już „chłopakami”, lecz jest wypadkową powiązanych transformacji symultanicznych zachodzących w działaniu badawczym⁹, w zmieniających się kontekstach zaangażowania badawczego (por. Barbier 2026: 147). W dynamicznie i socjohistorycznie usytuowane działanie badawcze wpisana jest transformacja jego sensu, przekazywanego znaczenia, która zmienia się w zależności od odmiennych momentów aktywności i jest powiązana z resemiotyzacją – oznaczającą, że „przeżywanie doświadczenia/ doświadczenie i wspomnianie tego, co się zdarzyło są zupełnie odmiennymi momentami” (Barbier 2026: 35).

Powraca pytanie, które nie zamyka interpretacji, lecz otwiera dalszy, hermeneutyczny namysł nad zrozumieniem związków w polu badania między doświadczeniem, działaniem i podmiotem: Co sprawia, że możliwe staje się dostrzeżenie sensów wcześniej pozostających poza horyzontem refleksji badacza?

Wyłanianie się problemów etycznych w doświadczeniu badawczym

Małgorzata Michel (2025) identyfikuje – jak to określa Barbier (2026: 44) – „wybrane problemy i dylematy” związane „z realizacją badań terenowych w trudnym terenie z udziałem dzieci”¹⁰ (Michel 2025: 13). Doświadczenia komunikowane pochodzą z badań *Rowerem po niewidzialnej Polsce* realizowanych w 2023 roku w różnych miejskich obszarach objętych wsparciem typu podwórkowego (Michel 2025: 19). Badaczka przez miesiąc funkcjonowała wyłącznie w terenie badawczym (Michel 2025: 12) – jak sama to określa – była w nim „zanurzona” (Michel 2025: 12): nocowała w placówkach wsparcia dziennego, w ciągu dnia funkcjonowała w podwójnej roli: badaczki i streetworkerki zarazem (Michel 2025: 11), prowadziła obserwację uczestniczącą, przebywała z dziećmi i realizowała z nimi spacerów badawczych oraz krótkie wywiady epizodyczne ENI (*episodic narrative interview*) (Michel 2025: 19). Dokumentowała swoją obecność w terenie poprzez nagrania, filmiki, fotografie oraz dziennik obserwacji (Michel 2025: 19).

Michel wiąże sytuację badawczą, w której się znalazła, z rozpoznawaniem dylematów/problemów etycznych (Michel 2025: 20), ujawniających się w jej refleksji, jako napięcie „mobilizujących do ciągłej gotowości” (Michel 2025: 22), wymagających rozstrzygnięcia. Dotyczą one między innymi granic ujawniania rzeczywistości badanych dzieci – nie tyle w zakresie ich wizerunku, ile ukazywania przestrzeni ich życia,

⁹ Chodzi o transformacje symultaniczne zachodzące w obrębie reprezentacji – organizacji aktywności, sytuacji aktywności, siebie jako podmiotu-w-aktywności – generujące znaczącą całość, zdolną do przeobrażania się w sposób ciągły (por. Barbier 2026: 118, 146–147).

¹⁰ Badaczka posługuje się pojęciem „niewidzialnych dzieci” (*invisible children*) i odnosi je zarówno do niewidzialności ich środowiska życia, jak i do ich niewidoczności dla aktywności systemowych, w których niekiedy uruchamiane są wobec nich mechanizmy prowadzące do podwójnego wykluczenia (zob. Michel 2025: 15).

która – będąc „brudna” i „wstydliva” – może prowadzić do ich wtórnej stygmatyzacji (Michel 2025: 20–21). Badaczka czyni dylematyczną relację między formalnymi wymogami etycznymi a realiami życia badanych. Pyta o możliwość uzyskania świadomej zgody od nieobecnych lub nietrzeźwych opiekunów oraz o status zgody samego dziecka (Michel 2025: 21). Za dylematyczne uznaje także sytuacje, w których była „świadkinią przemocy wobec dziecka bądź przestępstwa z udziałem dzieci” (Michel 2025: 21), zadaje na przykład pytanie: „Czy postępuję etycznie, chcąc chronić dziecko przed przemocą domową i ukrywając kradzież batonika?” (Michel 2025: 22).

Przyjmijmy rozumienie dylematu etycznego jako szczególny typ problemu (por. Barbier 2026: 128), który wyłania się w procesie konstruowania sensu wartości w czynie, wartości usytuowanych (por. Barbier 2016: 175, 238) i wiąże się z doświadczaniem niepewności (por. Michel 2025: 22) przerywającym rytm aktywności, powiązany z dążeniem do zrobienia tego, co w danej sytuacji jest – lub byłoby – warte uczynienia (por. Barbier 2026: 91; por. Barbier 2006: 208–210). W tym ujęciu rozpoznawane przez Michel problemy etyczne można interpretować jako efekt doświadczanego napięcia pomiędzy preferencjami zaangażowania w działanie, zakorzenionymi w wartościach przeżywanych w bezpośrednim kontakcie z dzieckiem (por. Barbier 2016: 173, 238), a reprezentacjami finalizującymi, czyli tym, co zostaje uznane za właściwe i pożądane w świetle norm, zasad i oczekiwań regulujących praktykę działaniowo-badawczą (por. Barbier 2026: 90–91).

Dylematy etyczne powstające z napięcia między wartościami doświadczanymi w czynie i reprezentacjami wartości uznawanych¹¹ – orientujących działanie – wpisują się w dynamikę relacji pomiędzy badaczem, jego aktywnościami i innymi w środowisku badawczym (por. Barbier 2006: 205; por. Marynowicz-Hetka 2019: 187).

Proces konstruowania sensu aktywności badawczej jest związany z wpisanymi w niego momentami zerwania, zakłócenia dotychczasowej rutyny myślenia, co Michel *explicitie* wyraża jako rewizję „utartych schematów i scenariuszy badawczych dotyczących realizacji badań terenowych” (2025: 11). To właśnie w tych momentach ujawnia się szczególna rola dylematów etycznych jako doświadczeń pobudzających refleksję badacza nad własnym działaniem. Pojawia się pytanie ukierunkowujące dalszy namysł: W jaki sposób badacz uświadamia sobie sens(y) dylematów etycznych?

Transformacja dynamiki zaangażowanej relacji badawczej

W trzeciej odsłonie dyskursów doświadczenia badawczego poddaję reinterpretacji własny dyskurs doświadczenia pochodzący z kolejnej fazy badań partycypacyjnych (2023–2024), które prowadziłam z rodzicami w sytuacjach

¹¹ Małgorzata Michel odwołuje się do wartości przez nią uznawanych, takich jak: „partycypacja dzieci” (2025: 12), „wiedza mogąca służyć zmianie społecznej”, „prawa dziecka” (Michel 2025: 20), „odpowiedzialność badawcza”, „uważność wobec dziecka i jego świata” (Michel 2025: 22).

wieloprogblemowych (Kamińska-Jatczak 2025). Skupiam się w nim na analizie procesu kształtowania się relacji z jedną z najbardziej zaangażowanych uczestniczek. W tekście stawiam pytania o kolejne, nowoodkryte sensory partycypacji, ujawnione pod wpływem doświadczenia zranienia, które stało się częścią analizowanej relacji badawczej. Pytam również o (nie)oczywiste wymiary wulnerabilności¹² (*vulnerability*), jakie można zidentyfikować na przykładzie mojego doświadczenia. Proces pisanego autoetnograficznego, z którego powstał przywoływany dyskurs autorefleksyjny (Kamińska-Jatczak 2025), opracowany w nurcie autoetnografii analitycznej (Anderson 2014), sam w sobie można określić jako transformację wiążącą proces pisanego – komunikowania doświadczenia – z transformacją tego, o czym i jak się myśli (por. Barbier, 2026, s. 108) – rekonstrukcją sensu nadawanego doświadczeniu. Dla mnie był to również proces transformacji tego, co czułam, który przekształcał we mnie zdolność do ponowienia relacji¹³. W procesie pisanego refleksyjnego korzystałam ze swoich wspomnień oraz z materiałów empirycznych, m.in. wywiadu pogłębionego z uczestniczką i innych nagrań¹⁴.

Rozumienie interakcji z perspektywy transformacji pozwala ją określić jako aktywność o szczególnej strukturze zorganizowanej wokół wpływu wzajemnego na transformację aktywności podmiotów w nie zaangażowanych (Barbier 2026: 119). Z tej perspektywy relację, jaką współtworzyłam z uczestniczką, określam jako ciąg interakcji regulowanych poprzez dynamikę wzajemności osadzonej na: zdolności do wolnego wyboru i działania na podstawie wartości (por. Ingarden 1987), balansowania pomiędzy wspólnym działaniem a budowaniem więzi, poczuciu docenienia, zaufania oraz podatności na zranienie. W toku transformacji dynamiki relacji, przekształcania jej organizacji dochodzi do reakcji uczestniczki powiązanej z jej komunikowanym poczuciem niedocenienia, co staje się dla mnie przerwaniem sensu konstruowanego wokół niej i wywołuje uczucie zranienia.

Jak zauważa Barbier: „uczucia wymagają opracowania doświadczenia, konstruowania „ja” (*moi*), w wyniku wszystkich aktów myślenia o sobie, refleksji nad sobą” (Barbier 2026: 120) i są związane z „transformacją związków między uznaniem indywidualnym a uznaniem społecznym, czyli między uznaniem siebie, swej sobości przez siebie (*soi*) a uznaniem mojej sobości (*soi*) przez drugiego” (Barbier 2026: 120). Interpretuję doświadczenie zranienia jako efekt zakłócenia relacyjnej równowagi uznania, w której dotychczasowe powiązanie między moim rozumieniem własnej funkcji a sposobem, w jaki było ono odczytywane przez uczestniczkę,

¹² Odwołuję się do pojęcia podatności (*vulnerability*), które – jak zauważa Zygmunt Bauman (2003) – jest wieloznaczne i może oznaczać m.in.: wrażliwość, bezbronność czy podatność na zranienie (Kamińska-Jatczak 2025: 9–10). W przywoływanym tekście, poprzez refleksję nad zrozumieniem doświadczenia badawczego, staram się wypełnić je kolejnym sensem i przekazać znaczenia, jakie powstają pod wpływem podejmowanego namysłu.

¹³ Zależało mi na tym, by moja perspektywa widzenia zdarzeń współistniała z perspektywą uczestniczki, dlatego po zerwaniu relacji – jak to wtedy odczytywałam – ponowiłam kontakt i uzyskałam narrację opowiedzianą z jej perspektywy (Kamińska-Jatczak 2025).

¹⁴ W toku badania rejestrowałam różne konteksty sytuacyjne: z udziałem uczestniczki (spotkania ze studentami), z udziałem innych osób (zajęcia warsztatowe, spotkania robocze). Nagrany został również wywiad, jaki uczestniczka przeprowadziła ze mną (Kamińska-Jatczak 2025).

uległo rozpadowi. W tym sensie utrzymujące się uczucie przykrego dotknięcia rozpoznaję nie jako wtórną reakcję emocjonalną, lecz jako część transformacji relacyjnej między „ja” a „drugim” – dokonującej się poprzez komunikowane znaczenia i przypisywane im sensy.

To, co zostało zakwestionowane, dotyczyło nie tylko sensu działania, lecz także sposobu, w jaki konstruowałam siebie jako podmiot w tej relacji – badaczkę zdolną do budowania partnerstwa, uznawania wkładu i współodczuwania. Jednocześnie komunikowane przez uczestniczkę poczucie niedoceny ujawniło jej własny proces konstruowania „ja” – przesunięcie od pozycji współuczestniczki do pozycji osoby zranionej, której „dar” nie został rozpoznany (Kamińska-Jatczak 2025: 16–17).

W ten sposób relacja stała się przestrzenią, w której równolegle dokonywały się transformacje obu podmiotów: moje doświadczenie zostało przekształcone w kierunku namysłu nad warunkami uznania w badaniach partycypacyjnych, natomiast doświadczenie uczestniczki – w kierunku komunikowania braku tego uznania, a po ponowieniu kontaktu – uzmysłowienia sobie, co tak naprawdę się wtedy stało, uwzględniając perspektywy obydwu stron. Jak zauważa Barbier – uczucia „stanowią efekt powiązanego/pożenionego związku między świadomością a interakcjami” (Barbier 2026: 120), a więc nie mogą być analizowane poza dynamiką relacyjną, która je konstytuuje.

Transformacja dynamiki relacji, której doświadczyłam, odsłoniła nowy sens partycypacji jako procesu nieustannego konstruowania i rekonstruowania uznania w relacjach, co skłania do pytania o to, jak nawigować procesami relacyjnymi powiązanymi z konstruowaniem wiedzy, aby umacniać poczucie wzajemnego uznania.

Refleksje końcowe

Podjęta w tekście próba reinterpretacji dyskursów doświadczenia badawczego poprzez koncepty Barbiera prowadzi do przesunięcia sposobu rozumienia samego badania – z praktyki zorientowanej na wytwarzanie wiedzy ku działaniu, w którym wiedza wyłania się jako efekt powiązanych transformacji podmiotu i jego aktywności. W tym ujęciu badanie nie jest jedynie procedurą metodologiczno-poznawczą, lecz przestrzenią, w której dochodzi do konstruowania sensów, rekonfigurowania relacji oraz przekształcania zaangażowania badacza.

Analiza trzech odsłon doświadczenia badawczego ukazuje, że momenty przerywające rytm aktywności badawczej – wywołujące zaskoczenie w ponowionym namyśle, usytuowane w różnym czasie, powodujące napięcie na styku wartości odczuwanych i uznawanych, ujawniające problemy etyczne, rekonfiguruje dynamikę relacji, wywołujące efekty zranienia/nieuznania – pełnią szczególną funkcję w procesie badawczym. Nie są one jedynie trudnościami wymagającymi przewyciężenia, lecz stanowią momenty transformacyjne, przerywające dotychczasową ciągłość sensu i otwierające przestrzeń dla ponownego opracowania doświadczenia badawczego i komunikowania znaczeń z nim związanych.

W momentach zerwań ujawnia się potencjał badania jako działania refleksyjnego, w którym komunikowanie doświadczenia staje się jednocześnie jego transformowaniem. Oznacza to, że narracje badawcze nie są jedynie dyskursywnie przekazywaną reprezentacją przeszłych zdarzeń, ale również tropem transformacji działania badawczego.

Proces badawczy, podobnie jak samo życie, zanurzony jest w tkankę wyłaniających się z niego doświadczeń, które mogą być komunikowane na różne sposoby. Jednym z nich jest próba pojmovalności/zrozumienia tego, co się zdarzyło, do czego może posłużyć metateoretyczna koncepcja analizy aktywności Jean-Marie Barbiera.

Bibliografia

- Anderson L. (2014) *Autoetnografia analityczna*, tłum. M. Brzozowska-Brywczyńska, „Przegląd Socjologii Jakościowej”, nr 3(X), s. 144–167, <https://doi.org/10.18778/1733-8069.10.3.07>.
- Barbier J. M. (2006) *Działanie w kształceniu i pracy socjalnej. Analiza podejść*, tłum. G. Karbowska, konsultacja naukowa E. Marynowicz-Hetka, seria: Biblioteka Pracownika Socjalnego, Katowice, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”.
- Barbier J. M. (2016) *Leksykon analizy aktywności. Konceptualizacje zwyczajowych pojęć*, tłum. i oprac. E. Marynowicz-Hetka, Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Barbier J. M. (2020) *Konstruowanie aktywności i podmiotu w aktywności – wzajemne powiązania w: Pedagogika społeczna. Spotkania, trwanie i zmienność, pogranicza*, A. Walczak, L. Telka, M. Granosik (red.), seria: Stała Konferencja Pedagogiki Społecznej pod patronatem Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN, Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 223–230.
- Barbier J. M. (2026) *Myśląc: badanie – działanie. Wybór tekstów*, tłum. i oprac. E. Marynowicz-Hetka, Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, <https://doi.org/10.18778/8331-968-1>.
- Bauman Z. (2003) *Żyjąc (czasami umierając) na tłocznej planecie*, „Przegląd Socjologiczny”, nr 2(52), s. 35–51.
- Dickinson E. (1961[1960]), *The Complete Poems of Emily Dickinson*, T. H. Johnson (red.), Boston, Toronto, Little Brown and Company.
- Gulczyńska A. (2013) „Chłopaki z dzielnicy”. *Studium społeczno-pedagogiczne z perspektywy interakcyjnej*, Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, <https://doi.org/10.18778/7525-983-4>.
- Gulczyńska A. (2019) *Niepełnomocniające re-definicje „miejsca” i tożsamości jego uczestników w przebiegu badań partycypacyjnych w: Pamięć i miejsce. Perspektywa społeczno-edukacyjna*, M. Mendel, W. Theiss (red.), Gdańsk, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, s. 357–379.
- Ingarden R. (1987) *Książeczka o człowieku*, Kraków, Wydawnictwo Literackie.
- Jullien F. (2024) *Ponownie otworzyć możliwości: de-koincydencja i kolejne życie*, tłum. i oprac. E. Marynowicz-Hetka, Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, <https://doi.org/10.18778/8331-370-2>.

- Kafar M., Marynowicz-Hetka E. (2021) *O „przepływach intelektualnych”: spotkania dialogowe*, „Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne (NOWIS)”, nr 2(13), s. 251–274, <https://doi.org/10.18778/2450-4491.13.15>.
- Kamińska-Jatczak I. (2021a) *Aktywność asystentów rodziny. Analiza narracji w ujęciu transwersalnym*, Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, <https://doi.org/10.18778/8220-455-1>.
- Kamińska-Jatczak I. (2021b) *Transwersalna analiza aktywności – znaczące doświadczenie badawcze*, „Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne (NOWIS)”, nr 2(13), s. 317–322, <https://doi.org/10.18778/2450-4491.13.18>.
- Kamińska-Jatczak I. (2025) *Ponowne odkrywanie sensu partycypacji wobec doświadczenia zranienia. Refleksje z partycypacyjnych badań w działaniu*, „Przegląd Socjologii Jakościowej”, nr 3(21), s. 6–23.
- Kamińska-Jatczak I., Marynowicz-Hetka E. (2021) *Myśląc transformację: przestrzenie uwspólniania podejścia epistemologicznego*, „Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne (NOWIS)”, nr 2(13), s. 340–352, <https://doi.org/10.18778/2450-4491.13.20>.
- Kamińska-Jatczak I., Skoczyła-Namińska E. (2016) *Pedagogika społeczna w Uniwersytecie Łódzkim: Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość: Kulminacja obchodów 70-lecia Katedry Pedagogiki Społecznej UŁ*, „Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne (NOWIS)”, nr 2(3), s. 215–232, <https://doi.org/10.18778/2450-4491.03.13>.
- Marynowicz-Hetka E. (2016) *Posłowie. Konceptualizacje zwyczajowych ram myślenia o aktywności – na marginesie pracy nad tekstem w: Leksykon analizy aktywności. Konceptualizacje zwyczajowych pojęć*, tłum. i oprac. E. Marynowicz-Hetka, Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 271–289.
- Marynowicz-Hetka E. (2019) *Pedagogika społeczna. Pojmowanie aktywności w polu praktyki*, Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, <https://doi.org/10.18778/8142-557-5>.
- Marynowicz-Hetka E. (2026) *Zrozumieć/pojąć aktywność w polu praktyki: notatki na marginesie w: Myśląc: badanie – działanie. Wybór tekstów*, Barbier J. M., tłum. i oprac. E. Marynowicz-Hetka, Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 13–21.
- Michel M. (2025) *Dzieci i badaczka (na) ulicy. Interwencyjne badania aktywistyczne w świetle radykalnej etnografii miejskiej w nurcie childhood studies*, „Kultura i Społeczeństwo”, nr 1, s. 11–27, <https://doi.org/10.35757/KiS.2025.69.1.1>.
- Witkowski L. (2026) *Posłowie. Wiedza między konstrukcją i transformacją w działaniu podmiotowym*, w: *Myśląc: badanie – działanie. Wybór tekstów*, Barbier J. M., tłum. i oprac. E. Marynowicz-Hetka, Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 173–195.
- Witkowski L. (2025) *Eseje zbuntowane. Horyzont metahumanistyki i transdyscyplinarności*, Kraków, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas.

O Autorce

Izabela Kamińska-Jatczak – doktor nauk społecznych, adiunkt w Katedrze Pedagogiki Społecznej i Resocjalizacji UŁ. Zainteresowania naukowe: analiza aktywności profesjonalnych w polu pracy socjalnej z rodziną, doświadczenia rodziców w sytuacjach wieloprogowych, badania narracyjne i partycypacyjne, autoetnografia, biograficzne i historyczne konteksty pedagogiki społecznej.

About the Author

Izabela Kamińska-Jatczak – PhD in Social Sciences, Assistant Professor in the Department of Social Pedagogy and Social Rehabilitation at the University of Łódź. Research interests: analysis of professional practices in the field of social work with families, parents' experiences in complex and multi-problem situations, narrative and participatory research, autoethnography, and the biographical and historical contexts of social pedagogy.